

Pistis Sofia

Studia Gnostica
Gnostilainen seura
27.9.2011

Antti Marjanen

Käsikirjoitus ja tekstieditiot

- Pistis Sofia on gnostilainen teksti, josta on olemassa vain yksi koptinkielinen käsikirjoitus Codex Askewianus.
- Nimensä käsikirjoitus on saanut keräilijältä (A.Askew), joka osti sen kirjakauppiaalta Lontoossa 1772. Käsikirjoituksen varhaisemmista vaiheista ei ole tietoa.
- Teksti oli ensimmäinen löydetty gnostilainen alkuperäislähde; ennen sitä kaikki tiedot gnostilaisuudesta perustuivat gnostilaisuutta vastustaneiden varhaiskirkon opettajien lainauksiin ja kuvauksiin.

Codex Askewianus

Codex Askewianuksesta tehtiin parikin luonnosta editioksi ennen kuin se julkaistiin latinankielisen käännöksen kera (M.G. Schwartze; julkaistu J.H. Petermannin toimesta Schwartzen kuoleman jälkeen vuonna 1851). Ensimmäisen käännöksen modernille kielelle eli ranskaksi laati E. Amélineau vuonna 1895. Nykyisin käytössä oleva kriittinen tekstilaitos on Carl Schmidtin valmistama; se julkaistiin saksankielisen käännöksen kera 1905 (Schmidtin tekstilaitoksen 2. editio ilmestyi 1925 ja Walter Tillin tarkastama 3. editio 1959; Violet MacDermotin engl. käännös 1978 [NHS 9]).

Codex Askewianus

- Käsikirjoitus on laaja; se koostuu 178 pergamenttilehdestä (354 kaksipalstaista sivua).
- Käsikirjoitus koostuu neljästä ”kirjasta”. Koko kirjoituksen nimi Pistis Sofia perustuu toisen kirjan alussa olevaan otsikkoon ”Pistis Sofian toinen kirja” (127.1). Tämä on luultavasti myöhempi lisäys. Kirjan (tai ainakin kolmen ensimmäisen kirjan) alkuperäinen otsikko on saattanut olla ”Vapahtajan kirjat”, sillä sekä toinen että kolmas kirja päättyy otsikkoon ”Osa Vapahtajan kirjoista” (253.17-18; 352.20).
- Neljäs kirja (alkaa sivulla 353) todennäköisesti jälkikäteen yhdistetty kolmeen ensimmäiseen kirjaan. Se alkaa uudella tilanteen kuvauksella, jossa ylösnoussut Jeesus ryhtyy keskusteluun oppilaidensa kanssa.

Tekstin syntypaikka ja -aika

- Tutkijat ehdottavat, että Pistis Sofia on kirjoitettu Egyptissä. Teksti viittaa egyptiläiseen kalenteriin (Jeesuksen taivaaseenastuminen ja uusi paluu tapahtui 15. tobeukuuta, joka alkaa 27.12. [4.20]) sekä egyptiläisiin mytologisiin nimiin (Afroditea esimerkiksi kutsutaan myös nimellä Bubasti [361.20-21]) ja käsitteisiin.
- Pistis Sofian kirjoittaja viittaa Jeun kirjoihin (Codex Brucianus; 247.4-5; 349.16-23), jotka on kirjoitettu kolmannen vuosisadan alkupuolella. Pistis Sofia on siis niitä myöhäisempi. Se on kuitenkin kirjoitettu sellaisena aikana, kun kristittyjä voitiin vielä laillisesti vainota (277.10-16), siis ennen 313 j.a.a. Todennäköinen kirjoitusajankohta kolmannen vuosisadan jälkipuolisko.

Tekstin sisältö pääpiirteittäin

- Kirjat I-III sekä IV ovat ilmoitusdialogeja ylösnousseen Vapahtajan (= Jeesuksen, Ensimmäisen mysteerin) ja hänen oppilaidensa välillä (molemmat osat alkavat tähän viittaavalla tilanteen kuvauksella).
- Molemmat Pistis Sofian osat näyttävät edellyttävän Johanneksen salaisen kirjan kuvaaman myytin tapaisen myytin. Kirjojen I-III päätarkoitus ei ole kuitenkaan selittää pahan alkuperää ja sielun joutumista materiaalisen maailman vankilaan.

Kirja I

- Kirja I alkaa kuvauksella Jeesuksen taivasmatkasta, jonka aikana jotkut ikuiset olennot (aionit) ryhtyvät kapinoimaan Jeesuksessa olevaa valoa vastaan menettäen näin oman voimansa.
- Loppuosa kirjasta I ja suuri osa kirjasta II käsittelevät langenneen Sofian (tässä teoksessa Pistis Sofian) katumusta ja vapautusta.

Kirjat II-III

- Kirjan II loppupuolella Jeesus vastaa monen tyyppisiin oppilaiden esittämiin kysymyksiin. Useimmat vastaukset käsittelevät erilaisia arvoasteita, joihin sielut pääsevät sen mukaan minkälaisia mysteerejä he ovat vastaanottaneet.
- Kirja III jatkaa samoja teemoja sielujen kohtalosta ja sieluja vaivaavista voimista. Sen lisäksi kirjassa pohditaan, kuinka pelastavaa tietoa tulisi saarnata maailmalle, kenelle mysteerit ja anteeksianto on suotu ja ketkä tulevat pääsemään valoon.

Kirja IV

- Kirja IV paljastaa pahojen valtioiden ja voimien rangaistukset sekä opastaa oppilaat sisälle pyhiin mysteereihin, joiden avulla he voivat paeta tuomiota.
- Kirjan IV loppu tarkastelee syntisten lopullisia kohtaloita. Teksti päättyy rukoukseen, jossa Tuonelassa olevat oppilaat pyytävät armahdusta Jeesukselta.

Jumalallinen maailma

- Vaikka Pistis Sofia ei olekaan systemaattinen esitys tosi Jumalan luonteesta, jumalallisen ja aineellisen maailman olennoista sekä ihmissielun suhteesta jumalalliseen maailmaan, teksti paikoitellen kuvaa kaikkea tätä ja edellyttää varsin monimuotoisen ja hierarkkisen kosmologisen todellisuuden.

Pistis Sofian erityispiirteet ja –korostukset

- Pistis Sofia on säilyttänyt VT:n psalmeja, mutta myös Salomon oodeja (ennen kuin niiden syyriankieliset versiot löytyivät, niistä tunnettiin vain 5 koptinkielisinä käännöksinä [1, 5, 6, 22, 25] Pistis Sofiassa; vieläkin Sal. ood. 1 on säilynyt vain Pistis Sofian ansiosta).

Vapahtajan keskustelukumppanit

Sekä kirjoissa I-III ja kirjassa IV Vapahtajan keskustelukumppaneina ovat hänen (mies- ja naisoppilaansa). Teoksen molemmissa osissa valovoimaisin oppilas on Magdalan Maria. Tämä synnyttää jännitteitä hänen ja miesoppilaiden, erityisesti Pietarin, välillä. Miten tämä jännite on ymmärrettävä? Onko kysymys vain Magdalan Marian henkilökohtaisesta auktoriteetista vai edustaako hän yleisemminkin naisia, joiden oikeutta toimia hengellisinä auktoriteetteina Pistis Sofia puolustaa?

Vapahtajan keskustelukumppanit

Koska teksti esittää nimenomaan miesoppilaat Vapahtajan sanoman välittäjinä ja mysteerien toimittajina, on hyvin mahdollista, että Pistis Sofian kirjoittaja tarjoaa ainoastaan muistuman varhaisemmasta traditiosta, jossa Magdalan Marialle annettiin erityisen näkyvä rooli, mutta ei varsinaisesti ota yleisesti kantaa naisen vaikutusmahdollisuuksiin hengellisenä auktoriteettina omana kirjoitusaikanaan.